

ПЕРЕГОНЧУК Н.В.

кандидат психологічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

ПРОЕКТУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті розглядається проблема проектування професійної компетентності майбутніх психологів. Визначено проектування професійної компетентності як комплексне явище, елементи якого змістовно, логічно та структурно пов'язані один із одним та поєднані з іншими способами конструювання майбутнього. Проектування професійної компетентності детерміновано закономірностями соціально-професійного розвитку особистості студента як процес і результат його руху до реалізації власної індивідуальності. Охарактеризовано основні етапи змісту, етапи, умови проектування професійної компетентності майбутніх психологів в умовах сучасного динамічного суспільства.

Ключові слова: *професійна компетентність, проектування професійної компетентності, конструювання, компетентнісна модель професійної підготовки, майбутні психологи.*

Постановка проблеми. В системі вищої професійної освіти все нагальною стає потреба в проектуванні нової концепції компетентнісної моделі підготовки майбутніх психологів. Аналіз вітчизняних та зарубіжних реформ вищої професійної освіти показує, що одна із причин кризи освіти, полягає в тому, що в умовах модернізації освітнього простору, трансформації спрямовані здебільшого на зміну зовнішніх чинників, при цьому не враховуються фактори, що впливають на результат професійної освіти – це ключові компетенції майбутніх психологів. Актуальність даної теми обумовлена необхідністю прогнозувати розвиток професійної компетентності майбутніх психологів у динамічному професійно-освітньому просторі. При цьому особливого значення набуває необхідність створення цілей, завдань, змісту, форми та методів безперервної освіти в процесі професійної підготовки, усвідомлення самореалізації особистості, проектування та реалізація власного індивідуального маршруту оволодіння професійною компетентністю в динамічних, мінливих, невизначених умовах соціально-професійного життя. Навички проектування та прогнозування професійного майбутнього можуть формуватися ще на етапах професійної підготовки майбутніх психологів та відповідатимуть потребам, змісту, та запитам як суспільства, так і самого студента. Професійна підготовка майбутніх психологів має стати особистісноорієнтованою системою, критерієм ефектив-

ності якої є здатність формувати його індивідуальність і готовність до самореалізації в складному, динамічному світі психологічної професії.

Спроби приведення психологами власної професійної практики у відповідність із запитами суспільства знаходять своє вираження в процесі проектування професійної компетентності. Проектування професійної компетентності є відповіддю на глобальні зміни в суспільстві та професійній освіті. Не дивлячись на те що в психологічній літературі проблема проектування та професійної компетентності є досить розробленими, проте залишається поза увагою такий аспект, як розгляд проектування з позиції конструювання основ професійної діяльності та індивідуального маршруту оволодіння знаннями майбутніх психологів.

Тому **метою** нашого дослідження є вивчення теоретичних, методологічних та прикладних аспектів використання проектування професійної компетентності майбутніх психологів в умовах сучасного трансформаційного суспільства.

Завдання:

1. На основі теоретичного аналізу визначити поняття проектування професійної компетентності.
2. Розкрити зміст, етапи, предикати проектування професійної компетентності майбутніх психологів в умовах сучасного динамічного суспільства.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженням проблеми проектування в освіті займалися Н.Г. Алексеев, В.І. Слободчиков та ін., проектний підхід в освіті С.Г. Абрамова, Є.В. Бурмістрова, В. К.Зарецькій, Л.М.Карнозова, С.І.Краснов, І.А.Савченко. В рамках зазначених теорій проектування розглядається як механізм індивідуальної самореалізації: уявлення про себе як про професіонала (Я-концепція) – найважливіша детермінанта реалізації професійного шляху людини (Д. Сьюпер.); як уміння усвідомити свої можливості та вибудувувати поведінку, що відповідає специфічній задачі або навчально-професійній ситуації; як умова особистого функціонування (відповідно до концепції самоефективності А. Бандури); Е. А. Клімовим підкреслює значення самопроектування та побудови особистості свого життєвого шляху через призму її самовизначення (Е. А. Клімов, Н. С. Пряжников, Е. Ф. Зеер та ін.); як пошук та набуття особистості сенсу обраної, освоєної або вже виконаної професійної діяльності; А. К. Маркова відзначає, що одним із критеріїв професійної діяльності є образ власного професійного майбутнього завдяки сформованому профілю компетенцій майбутнього професіонала; як уміння на рівні інтелекту планува-

ти, а потім здійснювати в практиці свої дії та вчинки; О. О. Деркачом і В. Г. Зазикіним як показник прогресивного професійного розвитку особистості; досягнення вершини професійного розвитку в теорії професійного становлення Е. Ф. Зеєра багато в чому визначається вмінням особистості самопроекувати свою професійну діяльність і кар'єру.

Виклад основного матеріалу. Проекування – це особистісно орієнтована технологія, способу організації навчально-професійної діяльності студентів, спрямованих на вирішення задач навчального проекту, інтегруючи в собі проблемний підхід, групові методи, рефлексивні, презентативні, дослідницькі та інші методи [2]. Проекування дозволяє актуалізувати особистісні ресурси студента, трансформувати їх в цілі власної професійної діяльності та структурувати навчально-професійну задачу у вигляді освітнього проекту, де психолог виступає як суб'єкт своєї професійної діяльності, здатний конструювати своє майбутнє.

Освітні програми у підготовці майбутніх фахівців орієнтовані переважно на організацію дослідницької навчальної діяльності та пошуку власних шляхів придбання психологічних знань. «В основу розвитку системи освіти повинні бути закладені принципи проектної діяльності ... такі як відкритість освіти до зовнішніх запитів, застосування проектних методів, конкурсне виявлення та підтримка керівників, успішно реалізують нові підходи в практиці, адресність інструментів ресурсного забезпечення та комплексний характер прийнятих рішень» [4, с. 42].

Проекування представляє собою технологію, розраховану на послідовне виконання навчальних проектів. Її метою є самостійне «опанування» та отримання досвіду вирішення навчально-професійних завдань і здатність надання життєвого сенсу знанням.

Проекування, як інноваційний процес у викладанні тісно пов'язаний із дослідницькою діяльністю, де важливою складовою є не просто пошук інформації, а вміння бачити проблеми, конструювати гіпотези, задавати питання, спостерігати, експериментувати, робити висновки, давати визначення поняттям і класифікувати їх.

Проекування – це комплексне явище, елементи якого змістовно, логічно та структурно пов'язані один із одним.

Проекування – це вид діяльності, який не існує сам по собі, він виникає і логічно поєднаний з іншими способами майбутньостворення [8; 9; 10]. Зокрема виникає з програмування та продовжується у плануванні. Завдання психологічного проєкування – зміна способів мислення. Тут програмування – це породжуюча реальність проекту, воно визначає, що роби-

ти. Тому освітній процес першопочатково організований у програмах, які визначають зміст, обсяг та способи діяння. Плани – це гібриди, які поєднують у собі наявні умови та ресурси і містять багато компромісів. Основу і кістяк реалізації освітнього процесу становлять проекти, саме вони є місцем між теорією і практикою, водночас технологією та стратегією професійної підготовки майбутніх фахівців [1].

Створення психологічних проектів професійної підготовки має здійснюватись на декількох рівнях: стратегічному, технологічному і діяльнісному. Перший – задає загальний орієнтир та змістовий напрямок руху в освітньому середовищі. Зокрема Ю. М. Швалб пропонує створення організаційних проектів [8], у яких чітко визначені задачі, зміст, технології професійної підготовки фахівців. Науковець розробив логіко-психологічні засади системи професійної підготовки, тим самим створивши універсальну методологічну схему побудови проектів такого рівня. Діагностування в особистості ознак та властивостей, які відповідають певному типу професії є важливою передумовою її професійної підготовки, подальшого професійного становлення та самореалізації. При детальному вивченні психологічних властивостей й особливостей професійної діяльності стає можливим створення зразка, еталону, моделі або професійного профілю компетенцій майбутнього психолога. Використовуючи моделювання, науковці більш схильні пов'язувати цей спосіб майбутньотворення з теоретизуванням при роботі з умовно існуючим об'єктом. Модель – це концептуальний інструмент, орієнтований, перш за все, на управління модельованим процесом чи явищем. Модель професії містить чітко визначену сукупність необхідних знань, умінь, навичок та компетенцій, якими має в ідеалі володіти майбутній фахівець. Перші три компоненти змістовно описані і внесені до нормативних документів, які регулюють та організують освітній процес. Поза увагою залишаються такі компетенції: самостійно працювати, робота у трудовому колективі, прояв ініціативи та її реалізація, розкриття особистісного потенціалу, готовність до змін як передумов успішної професійної реалізації майбутнього фахівця.

Ю. М. Швалб розробив модель формування компетентності, яка складається з восьми послідовних етапів, кожний з яких передбачає вирішення специфічної задачі: 1) актуалізація сфери життєвого досвіду (практична задача); 2) демонстрація різноманітності можливих способів вирішення практичної задачі (учбово-практична задача); 3) порівняння можливих способів дії (учбова задача); 4) аналіз предмету дії як самостійного феномену (теоретична задача); 5) актуалізація професійної практики (учбово-

професійна задача); 6) демонстрація зразків професійних способів вирішення практичної задачі (професійно-практична задача); 7) аналіз причин ефективності чи неефективності власних професійних дій (професійно-рефлексивна задача); 8) актуалізація досвіду розвитку професійних здібностей (задача на професіогенез) [8].

На проектування професійної компетентності впливають зовнішні та внутрішні предикати. До зовнішніх відносять такі [3]: освітні організації, їх інституційна структура, соціально-економічні потреби регіону, кадрові ресурси навчального закладу (кваліфікація викладачів).

До внутрішніх предикатів відносяться такі [3]: цільові орієнтації студентів, мотиви підвищення освітнього рівня, пізнавальна активність, потреба в саморозвитку, самоставлення та спрямованість на майбутнє, готовність до професійної діяльності та готовність до змін як передумови розвитку професійної компетентності.

На проектування професійної компетентності майбутніх психологів впливають і особистісні чинники [3]: система особистісних мотивів та цінностей самоосвіти; знаходження смислу свого призначення; актуалізація соціально-професійного самовизначення; самоактуалізація індивідуального стилю життєдіяльності; рефлексія справжнього та бажаного професійного майбутнього, соціально-професійна та віртуальна мобільність; практичний інтелект; комунікативність; самостійність; відповідальність; корпоративність; рефлексивність; інноваційність.

Проектування професійної компетентності майбутніх психологів включає такі етапи [3]: актуалізація потреби в особистому значимому досягненні якого-небудь результату: соціально-професійне визнання, кваліфікації, посади, звання (кар'єрне зростання); рефлексія ретроспекції професійно-освітнього минулого; конструювання образу бажаного майбутнього; складання портфоліо професійно-освітніх досягнень та верифікації прогнозу майбутнього; визначення міри його вірогідності та обґрунтованості.

Конструювання професійної компетентності за допомогою технології проектування детерміновано закономірностями соціально-професійного розвитку особистості студента як процес і результат його руху до реалізації власної індивідуальності.

На думку П.В. Лушина у процесі професійної підготовки майбутніх психологів важливу роль відіграє не стільки проектування та конструювання як самоуправління та самоконструювання власної професійної компетентності, так як вони навчаються завжди і навкруги, а глобальні освітні платформи, існуючі формальні, неформальні та інформальні інститути

стають простором для їх саморозвитку [5].

В роботі Ю. В. Толбатової [6] представлена компетентнісна модель проектування студентом вузу своєї освітньої траєкторії, що представляє собою наукову основу результату та процесу вузівської підготовки та виражається системною якістю - відповідною компетентністю - готовністю та здатністю випускників до самостійної продуктивної діяльності в освітній, професійній та соціальній сферах, що суто представлено складним складом наступних структурних компонентів:

- ціннісно-мотиваційний компонент, включає в себе усвідомлення студентом цінностей побудови професійної компетентності, мотивацію її реалізації, розуміння значення її використання в навчальному процесі вузу, так і її взаємозв'язок з потенційними роботодавцями, прагнення до самозміни, самоосвіти, потреба в активному творчому пошук, цілеспрямованість при розробці індивідуального навчального маршруту та програми розвитку професійної компетентності, орієнтація в освітній середовищі вузу та т. д. п. ;

- когнітивний компонент передбачає знання студентами теоретичних основ побудови та реалізації професійної компетентності;

- операційно-діяльнісний компонент включає в себе теоретичне проектування та практичне здійснення навчального маршруту студента в рамках його індивідуального запиту опанування професійними знаннями;

- рефлексивно-корекційний компонент включає в себе здатність проводити самоконтроль, задоволення студентів навчальною діяльністю та її критичний аналіз, рефлексія результатів реалізації власного маршруту оволодіння та конструювання професійної компетентності майбутніх психологів, корекції професійної позиції, створення індивідуальних творчих проєктів.

До найбільш загальних варіантів навчальних маршрутів, проєктованих на стадії отримання професійного освіти, можна віднести освітні маршрути, які максимально сприяють розвитку професійної компетентності студента та знайшли відображення в сучасних освітніх стандартах: педагогічної, науково-дослідної, прикладної практичної, організаційно-управлінської діяльності [7]. Вибір того чи іншого маршруту залежить від комплексу зовнішніх та внутрішніх факторів, але в першу чергу - від спрямованості особистості та готовності до змін.

Проєктування професійної компетентності майбутніх психологів – це смислоутворююча діяльність прогнозування та конструювання свого майбутнього. Виконання цієї діяльності забезпечується розвитком прогностичної компетентності, яка визначає побудову можливих маршрутів дося-

гнення майбутнього у професійній діяльності [3]. і др.

З метою сприяння розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців виправданою є організація системи мережевої взаємодії та забезпечення умов для її реалізації:

- усвідомлення студентами значимості побудови індивідуального маршруту оволодіння професійною компетентністю;
- формування проектної компетенції саморозвитку та самоосвіти;
- здійснення психолого-педагогічного супроводу/сприяння професійного розвитку та інформаційної підтримки як викладачів, так і студентів;
- рефлексія навчально-професійного маршруту та його корекція [2;3].

Проектування професійної компетентності суб'єктивно значущим для студента та відповідає індивідуальній логіці його професійного та особистісного розвитку. Предметом проектування є суб'єктивні переживання майбутнім фахівцем свого буття, досвіду, прогнозування свого майбутнього на основі рефлексії минулого і теперішнього, проектування професійної компетентності як умови ефективності та успішності у професійній діяльності та кар'єри.

Таким чином, професійне майбутнє студентів у сучасному суспільстві непередбачуване та динамічне, з відсутністю очевидних перспектив професійного самореалізації, що знаходить своє вираження в трансформації професійного самосвідомості, невротизації та внутрішньо особистісних конфліктах, деструктивних тенденцій професійного розвитку. Метою проектування професійної компетентності є подолання невизначеності актуальної професійно-освітньої ситуації та організації діяльності в напрямку найбільш повної реалізації професійного та особистісного потенціалу майбутніх фахівців. Цей процес вимагає освоєння студентами технологіями соціально-професійного прогнозування, проектування та конструювання. На проектування професійної компетентності майбутніх психологів впливають зовнішні, внутрішні і особистісні предикати.

Проектна діяльність майбутніх психологів розглядається в системі особистісно-орієнтованого освіти як процес прогнозування та конструювання професійної компетентності та сприяє розвитку таких особистісних якостей студентів, як самостійність, ініціативність, готовність до змін і т.д.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні проблеми проектування альтернативних моделей підготовки майбутніх психологів в умовах реформування освітніх систем.

Список використаних джерел

1. Бригадир М. Б. Психологічне проектування при формуванні психологічної готовності студентів до професійної діяльності / М. Б. Бригадир // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки. - 2014. - Вип. 2.13. - С. 33-38. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2014_2.
2. Глазгачев В. Л. Лекция об эволюции проектирования / В. Л. Глазгачев // «Проектирование» (Крым, Новый Свет, июль 2001 г.) [Электронный ресурс] — Режим доступу: <http://www.shkp.ru/lib/archive/second/2001-1/8>.
3. Зеер, Э. Ф. Психологические предикторы проектирования индивидуальных образовательных траекторий / Э. Ф. Зеер // Личность в профессионально-образовательном пространстве : материалы XIV Всероссийской научно-практической конференции, 25 ноября 2015 г., г. Екатеринбург / Рос. гос. проф.-пед. ун-т. - Екатеринбург, 2015. - С. 63-70.
4. Ломакина Т.Ю. Концептуальные основы формирования образовательной траектории в системе непрерывного образования // Колл. монография «Наука и профессиональное образование»; под ред. И.П. Смирнова, Е.В. Ткаченко, С.Н. Чистяковой. М., 2013. С. 248-256.
5. Лушин П.В. Экологическая помощь личности в переходный период: экофасилитация: Монография / Лушин П.В. – Киев, 2013. – 296 с.- (Серия «Живая книга»; Т. 2).
6. Толбатова Ю. В. Компетентностная модель определения студентом индивидуальной образовательной траектории в высшем образовательном учреждении / Ю. В. Толбатова // Мир науки, культуры, образования. — 2012. — № 4. — С. 219—220.
7. Тужба Т. Е. Индивидуальные образовательные траектории как средство обеспечения личностно-ориентированного обучения в вузе / Т. Е. Тужба // Актуальные проблемы психологии и педагогики в современном мире : сб. науч. тр. I Междунар. науч.-практ. конф., 24—26 апр. 2013 г. / под ред. Н. Б. Карабушенко. — Москва : РУДН, 2013. — С. 350—355.
8. Швалб Ю. М. Методологічні засади розробки системи професійної освіти у вищому навчальному закладі (на матеріалі спеціальності «Соціальна робота») / Ю. М. Швалб // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: збірник наукових праць / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. Т. 2. — Вип. 5. — Миколаїв: МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2010. — С. 298—306.
9. Щедровицкий П.Г. Лекция о метаметодологии проектирования / П. Г. Щедровицкий // «Проектирование» (Крым, Новый Свет, июль 2001 г.) [Электронный ресурс] — Режим доступу: <http://www.shkp.ru/lib/archive/second/2001—1/4>.
10. Щедровицкий П.Г. Лекция о пространстве проектирования / П.Г.Щедровицкий //»Проектирование» (Крым, Новый Свет, июль 2001 г.) [Электронный ресурс] — Режим доступу: <http://www.shkp.ru/lib/archive/second/2001—1/7>.

Транслітераційний переклад списку використаних джерел

1. Brigadir, M. Psihologichne proektuvannya pri formuvanni psihologichnoyi gotovnosti

- studentiv do profesiynoyi diyalnosti / M. Brigadir // Naukoviy visnik Mikolayivskogo natsionalnogo universitetu imeni V. O. Suhomlinskogo. Seriya : Psihologichni nauki.– 2014. – No. 2.13. – P. 33-38. Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2014_2.
2. Glazychev, V. Lektsiya ob evolyutsii proektirovaniya / V. Glazychev // «Proektirovanie» – Krym, Novyy Svet, 2001 [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.shkp.ru/lib/archive/second/2001-1/8>.
 3. Zeer, E. Psikhologicheskie prediktory proektirovaniya individual'nykh obrazovatel'nykh traektoriy / E. Zeer // Lichnost' v professional'noobrazovatel'nom prostranstve : materialy XIV Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii, 25 noyabrya 2015 g., Ekaterinburg / Ros. gos. prof.-ped. un-t. – Ekaterinburg, 2015. – P. 63-70.
 4. Lomakina, T. Kontseptual'nye osnovy formirovaniya obrazovatel'noy traektorii v sisteme nepreryvnogo obrazovaniya / T. Lomakina // Koll. monografiya «Nauka i professional'noe obrazovanie»; pod red. I.Smirnova, E. Tkachenko, S. Chistyakovoy. – M., 2013. – P. 248-256.
 5. Lushin P. Ekologicheskaya pomoshch' lichnosti v perekhodnyy period: ekofasilitatsiya: Monografiya / P. Lushin // Seriya «Zhivaya kniga» – Kiev, 2013. – No. 2 – 296 p.
 6. Tolbatova, Yu. Kompetentnostnaya model' opredeleniya studentom individual'noy obrazovatel'noy traektorii v vysshem obrazovatel'nom uchrezhdenii / Yu. Tolbatova // Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya. – 2012. – No. 4. –P. 219- 220.
 7. Tuzhba, T. Individual'nye obrazovatel'nye traektorii kak sredstvo obespecheniya lichnostno-orientirovannogo obucheniya v vuze / T. Tuzhba // Aktual'nye problemy psikhologii i pedagogiki v sovremennom mire : sb. nauch. tr. I Mezhdunar. nauch.-prakt. konf., 24-26 apr. 2013 g. / pod red. N. Karabushchenko. – M.: RUDN, 2013. – P. 350-355.
 8. Shvalb, Yu. Metodolohichni zasady rozrobky systemy profesiinoi osvity u vyshchomu navchalnomu zakladi (na materialy spetsialnosti «Sotsialna robot») / Yu. Shvalb // Naukoviy visnyk Mykolaiivskoho derzhavnogo universytetu imeni V. Sukhomlynskoho: zbirnyk naukovykh prats / za red. S. Maksymenka, N. Yevdokymovoi – Mykolaiiv: MDU imeni V. Sukhomlynskoho, 2010. – No. 2,5 – P. 298- 306.
 9. Shchedrovitskiy, P. Lektsiya o metametodologii proektirovaniya / P. Shchedrovitskiy // «Proektirovanie» – Krym, Novyy Svet, 2001[Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.shkp.ru/lib/archive/second/2001—1/4>.
 10. Shchedrovitskiy, P. Lektsiya o prostranstve proektirovaniya / P. Shchedrovitskiy // «Proektirovanie» – Krym, Novyy Svet, 2001[Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.shkp.ru/lib/archive/second/2001—1/7>.

Перегончук Н.В. Проектирование профессиональной компетентности будущих психологов в условиях трансформации современного общества

В статье рассматривается проблема проектирования профессиональной компетентности будущих психологов. Определены проектирования профессиональной компетентности как комплексное явление, элементы которого содержательно, логично и структурно связаны друг с другом и объединены с другими способами конструирования будущей профессии. Проектирование профессиональной компетентности детерми-

нировано закономерностями социально-профессионального развития личности студента как процесс и результат его движения к реализации собственной индивидуальности. Охарактеризованы основные этапы содержания, этапы, условия проектирования профессиональной компетентности будущих психологов в условиях современного динамичного общества.

Ключевые слова: *профессиональная компетентность, проектирование профессиональной компетентности, конструирование, компетентностная модель профессиональной подготовки, будущие психологи.*

Peregonychuk N.V. Projecting the professional competence of future psychologists in the conditions of transformation of the modern society

The article deals with the problem of designing the professional competence of future psychologists. Designs of professional competence are defined as a complex phenomenon, the elements of which are meaningful, logical and structurally related to each other and combined with other ways of designing the future profession. The design of professional competence is determined by the laws of the social and professional development of the student's personality as a process and the result of his movement towards the realization of his own individuality. The main stages of the content, stages, conditions for designing the professional competence of future psychologists in the conditions of a modern dynamic society are characterized.

Key words: *professional competence, projecting of professional competence, designing, competence model of vocational training, future psychologists.*